

MODELE OICONIMICE ÎN TOPONIMIA ROMÂNEASCĂ MEDIÉVALĂ DIN SECOLUL AL XVI-LEA

Emilia-Domnița TOMESCU
Universitatea Petrol-Gaze Ploiești/
Universitatea „Ovidius” Constanța (România)

Abstract

The article presents from a historical perspective the toponymic class of the names of localities (oikonyms) in respect of their formal typology. These are names of Romanian villages attested in 16th-century archival documents, published in bilingual editions, indexed or treated in specialized dictionaries. The inventory of these names indicates the formal distribution of the oikonymy created in Romanian into several denominative models continuing those of previous centuries that have become traditional. The diversity of the names of localities is organized according to their specific denomination (socio-human or topographical), the origin of the vocabulary (delexical model) or onomastics (deanthroponymic model and detoponymic model), their structure (simple, derived, compound), their grammatical form (singular/plural, non-articulated/articulated defined).

Keywords: *oikonymy, typology, socio-human denomination, topographical denomination, denominative model*

Résumé

L'article présente en perspective historique la classe toponymique des noms de localités (oïkonymes) sous l'aspect de leur typologie formelle. Il s'agit des noms de village roumains attestés dans les documents d'archive de XVIe siècle, publiés en édition bilingue, indexés ou traités dans des dictionnaires spécialisés. L'inventaire de ces noms indique la distribution formelle de l'oïkonymie créée en roumain en plusieurs modèles dénominatifs qui continuent ceux de siècles antérieurs devenus traditionnels. La diversité des noms de localités s'organise en fonction de leur spécifique dénominatif (socio-humain ou topographique), de leur origine du vocabulaire (modèle délexical) ou de l'onomastique (modèle déanthroponymique et modèle détoponymique), de leur structure (simple, dérivée, composée), de leur forme grammaticale (singulier/pluriel, non-articulée/articulée définie).

Mots-clés: *oïconymie, typologie, dénomination socio-humaine, dénomination topographique, modèle dénominatif*

1. *Oiconimele sau numele de localități* alcătuiesc o subclasă a toponimiei care identifică și individualizează așezări umane cu diferite grade de dezvoltare economico-socială, de tip rural (sate, cătune), preurban (târguri) sau urban (orașe, reședințe sau

scaune domnești), și, în același timp, colectivitățile sau grupurile de oameni care trăiesc pe teritoriul lor. Specificul acestei subclase toponimice în raport cu celelalte nume de locuri (*hidronime, oronime* etc.) este de natură socială, fiind determinat de relația directă și obligatorie dintre oameni (locuitori) și spațiul în care locuiesc. Oiconimele reprezintă, prin excelență, denominația socioumană. Această particularitate explică tocmai caracterul relativ mobil al oiconimelor, impus de circumstanțe istorico-sociale.

În secolul al XVI-lea, numele de localități înregistrate în sursele documentare privitoare la cele trei provincii istorice: Moldova¹, Țara Românească² și Transilvania³ formează un repertoriu onomastic bogat de o mare diversitate formală, reductibilă totuși la un număr redus de modele formative, care continuă pe cele din secolele anterioare (al XIV-lea – al XV-lea).⁴

În structura inventarului oiconimic medieval, se pot identifica două componente ale denominației toponimice tradiționale: împrumuturile de origine slavă și creațiile onomastice românești majoritare⁵, reprezentate de numele socioumane (nume de grup) și numele topografice. În cele ce urmează vom prezenta modelele componentei românești a oiconimiei medievale.

2. Numele socioumane, care fac referire la comunitatea locuitorilor așezărilor denumite depășesc, ca număr și frecvență, numele topografice, descriptive sau orientative. Oiconimele de tip sociouman nu au un inventar propriu, fiind alcătuite exclusiv prin transferul unor antroponime, a unor toponime sau a unor cuvinte vocabularul limbii române. Cele trei surse constituie criteriul unei clasificări a oiconimelor, reprezentând, încă din secolele anterioare, modele diferite ale denominației onomastice.

2.1. Primul model denominativ (*modelul deantroponimic*) este cel al numelor de sat provenite din antroponime, fixate fie în formă simplă (de singular sau de plural), fie în formă derivată cu sufixe specifice. Forma de singular a numelui personal aparține fie întemeietorului satului, fie străbunului colectivității respective, fie proprietarului moșiei etc., în timp ce forma de plural este un nume de grup, care desemnează colectivitatea unei familii, a unor locuitori, a unor proprietari etc.

2.1.1. În secolul al XVI-lea, numele de sate provenite dintr-un nume de persoană cu formă de singular sunt mai rar atestate, comparativ cu cele cu formă de plural. În primul sfert de veac se înregistrează în Țara Românească un număr de 28 de oiconime care preiau fie nume primare (nume de botez, prenume) masculine, respectiv, feminine, simple sau derivate, fie supranume, atestate în epocă, în general ca nume unice, reprezentând 5,84% din totalul numelor atestate. În Moldova, numele de sate formate de la nume de botez masculine și feminine apar mai rar decât în Țara Românească,

¹ Gonța, 1990; DRHA III: 560-646.

² DRHB II: 491-555, III: 368-418, IV: 359-403, V: 380-425, VI: 316-359, VII: 354-407, VIII: 554-611, XI: 603-725, DocÎns.

³ Suciu, 1967.

⁴ Tomescu, 2018: 706-716.

⁵ Toma, 1983-1984.

preferându-se derivatele colective ale unor asemenea nume personale, în timp ce în Transilvania apariția lor este mai frecventă, fără să se înregistreze derivate ale acestor baze antroponimice.

Numele de botez/prenumele masculine de la care se formează numele satului se fixează, ca toponime, fie în forma lor de circulație, nearticulată: (Țara Românească) *Severin* – IF a.1501, *Boian* – PH a.1515etc.; (Moldova) *Micle* – SV a.1507, *Iliăș* – VS a. 1528, *Neagul* – GL a. 1549 etc.; (Transilvania) *Mărcuș* – CV (*Markos*) a. 1505, *Drăguș* – BV (*Dragos*) a. 1527, 1534, *Dolha* > *Dolheni* – CJ (*Dolha*) a.1571; fie într-o formă articulată cu articol definit, care individualizează nu antroponimul, ci toponimul: (Țara Românească) *Drăganul* – AG a.1502, *Lupșanul* – IL a.1510, *Drăghiciul* – AG a.<1512-1513>; (Moldova) *Balanul* – GT a. 1531. Unele nume de sate apar în documente în ambele variante de articulare: *Iacov/Iacovul* – VL a.1501, *Precop/Pricopul (Precop)* – IL a.1510, *Bolintin/Bolintinul* – IF a.1517 etc.

Numele de botez/prenumele feminine se fixează, ca nume de sate, în forma lor aparent articulată definit, datorită terminației specifice *-a*: (Țara Românească) *Dobrița* – GJ a.1510, *Stoichița* a.1510, *Gherghița* – PH a.1511, *Marga* – MH a.1511etc.; (Moldova) *Costina* – SV a. 1531 *Leontina* – IS a.1551, *Miroslava* – IS a.1560; (Transilvania) *Lisa* – BV (*Lisza*) a. 1527, *Luța* – BV (*Lucza*) a. 1556).

Unele nume de sate fixează numele moșiei, format de obicei de la un nume de persoană masculin, derivat cu sufixul feminin *-a*, care creează aparența unei articulări feminine a oiconimului: (Țara Românească) *Drăgoicea* – MH a.<1513>; (Moldova) *Bogdana* – BC (<*Bogdan*) a.1502, etc.; (Transilvania) *Comana* – BV a. 1509 (*Komana*) a.1511, *Dragota* (<*Dragotă*) > *Drăgoteni* – CS (*Dragotha*) a. 1552, *Gostila* – SJ (<*Gostilă*) (*Gostille, Gostilla*) a. 1553, (*Costylla*) a.1570.

Mai rar, numele de sat preia un supranume personal în formă nearticulată: (Țara Românească) *Clocotici* – VL a.1519 sau articulată hotărât: *Ungurelul* – GJ a.1502, *Cliciu (Clinciu)* – IF a.1520 etc.; (Transilvania) *Cârnecea (Olakarnicza, Kernecza)* – CS a.1597, *Moneasa* – AR (*Monyasza*) a. 1597 etc.

2.1.2. Oiconimele socioumane cu formă de plural fixează supranumele colectiv al locuitorilor satului sau al membrilor unei familii de proprietari. Numele de sate deantroponimice cu formă de plural apar în toponimia din cele trei provincii istorice în două tipare formale, privind modalitatea de exprimare a pluralului antroponimic prin desinență, respectiv, prin sufixe.

a) Primul tipar formal îl reprezintă numele de sate care fixează un supranume personal colectiv, în formă simplă sau derivată, la plural, marcat de desinența *-i (scurt)*. În primul sfert de veac al secolului al XVI-lea în Țara Românească se încadrează în acest tipar formal un număr de 41 de denumiri de sate, respectiv, 8,55% din totalul înregistrărilor. Având în vedere statutul onomastic al antroponimului de bază, se constituie în toponimia medievală două serii oiconimice:

a₁) nume de sate formate de la nume de botez /prenume masculine, simple:

Comani – DJ (<*Coman*) a.1502, *Dobroți* – AG (<*Dobrotă*) a. 1523, *Luciani* – AG (<*Lucian*) a.1531 etc.; (Moldova) *Cernați* – VS (*Cernat*) a. 1568 etc.; (Transilvania) *Berivoi* – BV (>*Berivoii Mari*) (*Berivoy*) a.1511 sau derivate, cu sufixe specific antroponimice -otă: *Nanoți* – IF (<*Nanotă* <*Nan*) a.1520, *Dobroți* – AG (<*Dobrotă* <*Dobru*, *Dobre*) a.1523, sufixe diminutivale: -el: *Crăciunei* – OT (<*Crăciunel* <*Crăciun*) a.<1512-1513>, -ișor: *Nănișorii de pe Ialomița* – IF (<*Nănișor* <*Nan*) a.1513, -eț: *Braneți* – OT (<*Braneț*, *Brăneț* <*Bran*) a.<1517-1519>, -aș: *Urlandași* – BZ (<*Urlandaș* <*Urlando*, *Orlando*) a.1519. În toponimia Moldovei au fost înregistrate puține nume de sate reprezentând acest tipar formativ.

a₂) nume de sate formate dela supranume individuale sau colective, în general, delexicale:

- supranume calificative (porecle) simple: (Țara Românească) *Păroși* – OT a.1509, *Gârbovi* – BZ (<*gârbov* „adus de spate, încovoiat de bătrânețe”) a.1519, *Creți* – OT a. 1529 etc.; (Moldova) *Bărboși* – VS I266, *Desculți* (*Disculții*) – BC a. 1522, *Blânzi* – GL a.1528, etc., precum și derivate cu sufixul -aș: *Ciumași* – NT (<*ciumaș* „bolnav de ciumă”) a.1500 etc.; (Transilvania) *Mititei* – BN (*Mititel*) a.1547, *Groși* – MM (*Gros*) a.1594; derivate adjectivale postverbale cu sufixul participial -at: *Cârligați* – IF (<*cârligat*, *încârligat* „încovoiat, strâmbat”) a.1501, *Turbați* – IF (<*turbat* „mâniat, înfuriat peste măsură”) a.1501, *Strâmbătați* – VL (<*strâmbătat* „nedreptățit, prigonit”) a.1502 etc.; derivate moționale cu sufixul popular regional -ete: *Vrabeți* – GJ (<*vrabete* „bărbătușul vrabiei, vrăbioi”) a.1501 etc.

- supranume ocupaționale derivate: (Țara Românească) cu sufixul de agent -ar: *Cârcimari* – OT (<*cârciumar* „persoană care ține o cârciumă”) a.1509, *Buari* – IF (<*boar*, *buar* „paznic sau îngrijitor de boi”) a.1519, *Desegari* – GR (<*desagă*) a.1560, (Moldova) *Făurari* – IS (<*faur* „fierar”) a. 1520, *Grădinari* – IS a.1578 etc.; cu sufixul compus -ărel (sufixul de agent și sufixul diminutival): *Zlătărei* (<*zlătărel*<*zlătar* „persoană care confecționează sau vinde obiecte din aur, bijutier, țigan aurar”) sau *Zlătărel*<*Zlătarul*) a.1519 etc.

- supranume etnice⁶ simple (Țara Românească) derivate cu sufixul -el: *Tătărăi* – IF (<*tătărel*<*tătar* sau *Tătărel*<*Tătarul*) a.1503, *Ungurei* – GJ (<*ungurel*<*ungur* sau *Ungurel*<*Ungurul*) a.1505 etc.; (Moldova) *Sârbi* – VN a. 1500, *Bulgari* – VS a. 1546, *Greci* – VS a.1562 etc.

b) Al doilea tipar formal îl constituie denumirile de sate reprezentate de un supranume personal colectiv, format prin derivare cu sufixe specifice, de descendență (patronimice) sau de apartenență familială: -ești /-ăști, (regional) -oni /-oi, -euți (< -evți)/ -ăuți (< ovți), (rar, indicând proveniența) -eni (-ani), -inți.

Sufixul -ești, de proveniență lexicală (< sufixul adjectival -esc, -ească), atestat

⁶ Gruparea supranumelor etnice are în vedere și fixarea în onomastica medievală a numelor comune etnice ca nume primare (de botez/prenume): *Tătar*, *Ungur* etc. Delimitarea acestor subtipuri antroponimice etnice este imposibilă în absența unor date documentare suplimentare.

încă din secolul al XIV-lea, are frecvență ridicată în denominația oiconimică istorică. În primul sfert al veacului al XVI-lea, în Țara Românească⁷, inventarul numelor de sate cuprinde 182 de derivate oiconimice cu sufixul *-ești* (*-ăști*) (37,99%). Sufixul *-ești* corespunde parțial sufixului patronimic *-escu*, ambele fiind structurate pe baza numelui unui ascendent pe linie paternă (părinte, bunic, strămoș), personal în cazul antroponimului (supranumelui individual), comun în cazul toponimului (supranumelui colectiv). Numele de sate derivate cu sufixul *-ești* se distribuie în mai multe serii după natura antroponimului de bază:

- nume de sate formate de la nume de botez/ prenume masculine, inclusiv hipocoristice, simple în formă nearticulată: (Țara Românească) *Stănești* (<*Stan*) a.1501, *Căzănești* – VL (<*Cazan*) a.1508, *Dobrești* – OT (<*Dobre*, *Dobru*) a.<1512-1513>, *Albești* (<*Albul* „părți întărite lui *Albul*” etc.; (Moldova) *Manuilești* – NT (<*Manuilă*<*Emanuel*) a.1500, *Călienești* – BC (<*Calian* / *Călin*) a.1500, *Dănești* – GL (<*Dan*) a. 1521, *Leontești* – VS (< „unde a fost casa lui *Leonte*”) a. 1529, *Comănești* – VS (<*Coman*) a.1546 etc.; (Transilvania) *Albești* – BH (*Albofalva*⁸) (<*Albu*) a.1508, *Brănești* (*Branesth*) – TM (<*Bran*) a.1514-1516, *Dușești* (*Doszafalwa*) – BH (<*Dușa*) a.1508, *Comănești* (*Komanfalva*) – BH (< *Coman*) a.1599 etc., sau în formă articulată cu articol definit: (Țara Românească) *Bădești* – AG (<*Badea*) a.1501, *Dădulești* – PH (<*Dadul*) a.1512 etc.

- nume de sate formate de la nume de botez/ prenume masculine, inclusiv hipocoristice, derivate cu sufixe, unele specific antroponimice: *-an* (Moldova), *Stoenești* (<*Stoian* < *Stoe*) a. 1501 etc.; (Transilvania) *Dicănești*, *Decănești* (*Dekanfalva*) – BH a. 1508; *-ea*: (Țara Românească) *Bunești* – VL (<*Bunea*) a.<1506> etc.; (Moldova) *Cristești* – IS (<*Cristea*) a. 1517, *Condrești* – IS (<*Condrea*) a. 1529; *Cudrești* (*Codrești*) – IS (<*Codrea*) a. 1546; (Transilvania) *Bertești* – BR (<*Bertea*) a.1510; *-o(i)e*: (Țara Românească) *Berivoiești* – IF (<*Berivoie*) a. 1506, *Neagoești* – GJ (<*Neagoe*) a. 1502; *-otă*: (Țara Românească) *Leotești* – OT (<*Leaotă*) a. 1517, *Epotești* (*Ipotești*) (<*Iapotă*) a.1520, *Hinătești* (*Inătești*) (<*Inotă*) a.1520, (Moldova) *Căpotești* (*Capotea*) – VN (<*Capotă*) a. 1535, *-oș*: (Moldova) *Chicoșești* – BC (<*Chicoș*) a. 1500, *Baloșești* – VS (<*Baloș*) a. 1505, (Transilvania) *Baloșești* – TM (*Belosest* alias *Belasfalva*) a.1597, sau prin compunere, după model slav: (Țara Românească) *Neagomirești* – AG (<*Negomir*) a.<1512-1513>, *Berislăvești* – VL (<*Berislav*) a.1517 etc.

- nume de sate derivate de la supranume individuale și colective care pot fi:

- supranume calificative delexicale (porecle): (Țara Românească) *Cocorăști* – PH (<*Cocor* < *cocor*) a.1512, *Vulturești* (*Vălturești*) – AG (<*Vultur* < *vultur*) a.<1512-1513>, *Epurești* – BZ (<*Epure* < *iepure*) a.1519, *Flămânzești* – AG (<*Flămândul*

⁷ DRHB II, p. 491-555.

⁸ În Transilvania, numele de sate formate cu sufixul *-ești* au fost înregistrate oficial fie prin înlocuirea formei derivate românești cu o formă compusă maghiarizată (fără circulație), care păstrează baza antroponimică într-o variantă grafică adaptată, combinată cu substantivul maghiar *falva* (*falwa*) „sat”, ca înlocuitor al sufixului *-ești*;; fie păstrează forma derivată, modificând grafic sufixul (*-esd*).

<flămând) a.1525 etc.; (Moldova) *Cucuiеști* – IS (<*Cucui*<*cucui* „umflătură, protuberanță, la cap sau pe teren) a. 1517, *Corbești* – IS (<*Corbu*, *Corbea*<*corb*) a. 1520, *Ciorecești* – VS (<*Cioarec*<*cioareci* „ițari” sau „șoarece”) a. 1522; *Blândești* – IS (<*Blându*) a. 1546 etc.; (Transilvania) *Dubești* (*Dubesth*) – TM (<*dubă* „luntre, vas de lemn, piau, instrument popular”) a. 1514-1516, (*Dubesty*) a. 1597 etc.

- supranume ocupaționale: (Țara Românească) *Băcălești* (*Bacalești*) – TL (<*Bacalu* <*bacal* „băcan, negustor cu amănuntul de produse coloniale”) a. <1512-1513> etc.; (Moldova) *Faurești* – VS (<*Faur*<*faur* „fierar”) a.1502, (Transilvania) *Crâncești* (<*Crâinicеști* <*crainic* „mesager, vestitor, hăitaș, gonaci”) – BH (*Kraynikfalva*) a.1508 etc.

Oiconimele derivate cu sufixul *-ești* sunt înregistrate, de obicei, în forme nearticulate, mai rar, în forme articulate cu articol definit: *Barbeștii* – VS (<*Barbu*) a. 1527, *Căzăneștii* – BT (<*Cazan*) a. 1546, *Dragomăneștii* – BC (<*Dragoman*) a.1528 etc.

Varianta *-ăști* a sufixului *-ești* apare sporadic în inventarul oiconimic munteneasc, fiind condiționată doar de forma fonetică a bazei: *Brăești* – VL (<*Brae*, *Braia*) a.1502. Modificarea izolată a sufixului *-ești* apare în cazul derivării dificile a unor baze antroponimice cu terminație atipică: *Străoști pe Cricov* – PH (<*Straoa* a.1502) a.<1512-1513>.

Ca și sufixul *-ești*, sufixul *-oni* /*-oi*, forma de plural a sufixului patronimic *-oniu* (> *-oiu*, prin interferență cu sufixul slav *-oje*), derivă supranume colective, care vor deveni nume de sate. Distincția dintre sufixul patronimic *-oi*, cu aceeași formă la singular și plural, și sufixul lexical *-oi* cu valoare augmentativă și peiorativă, prezent în structura numelor proprii delexicale, o constituie baza de derivare, care este antroponimică (nume de botez/prenume sau supranume) la patronime, respectiv, lexicală, la derivatele augmentative sau peiorative. Numele de sate formate de la supranume derivate cu acest sufix colectiv în ambele variante, sunt destul de rare în toponimia muntenească a secolului al XVI-lea. Repartiția înregistrărilor este regională (zona subcarpatică a Olteniei): *Budoii* – VI (<*Buda*) a.1502, *Rădoi* – GJ (<*Radul*) a.1502, *Cândoi* (*Cândoni*) – VI (<*Câdea*) a.1504 etc.

Oiconimele derivate cu sufixele de origine slavă: *-ăuți* (< *-ovți*) /*-euți* (*-ivți*) sunt specifice toponimiei moldovenești. În secolul al XVI-lea sunt notate în variante slavone culte, de cancelarie, cu sufixele: *-ov(ă)ți*, *-ev(ți)*. Bazele antroponimice ale acestor derivate cu valoare patronimică pot fi nume de botez/prenume: *Badeuți* (*Badevți*) – SV a. 1503, *Ivancăuți* (<*Ivanco*) – BT a.1520 a.respectiv, supranume *Țimârtașovți* – IS (<*Tămârtaș*) a. 1500, *Climăuți* (*Climovți*) – SV (<*Clima*) a.1503, *Filișăuți* – SV (<*Fili(a)ș*) a. 1589 etc. Echivalența lor funcțională (patronimică) cu sufixul *-ești* explică numeroasele paralelisme ale denumirilor de sate, atestate în ambele variante, precum și tendința de înlocuire a sufixului regional cu forma generală a sufixului *-ești*: *Călinești* (*Calianouți*) – BT (< „cumpărat de la nepoții lui *Callian*) a. 1519, *Ardănești* (*Ardanovți*) – SV a. 1564 etc. Izolat sufixele de acest tip se regăsesc în toponimia transilvăneană: *Păpăuți* – BV (*Papotcz*) a.1567 etc.

Prin substituție de sufix, frecventă în perspectiva mobilității unor oiconime medievale, se explică seria atipică a numelor de sate derivate cu sufixul local *-eni* (*-eani/-ani*), de la un radical antroponimic (nume de botez/ prenume, supranume), în absența unei baze toponimice directe sau indirecte. Schimbarea valorii semantice a sufixelor locale, folosite ca sufixe patronimice, are la bază ideea de proveniență, comună ambelor tipuri de sufixe (Iordan 1963: 403-404). Derivatele oiconimice de acest tip sunt mai puțin frecvente în Țara Românească: *Mogoșani* – GJ (<*Mogoș*) a.1502, *Stoiceani* – OT (<*Stoicea*) a.1502, *Bădeani* – BZ (<*Badea*) a.1523 etc., sporadice în Transilvania: *Hârșeni* (*Herszeni*) – BV (<*Hârșu*) a.1520, *Perșani* (*Persany*) – BV (<*Perșu*) a.1527 etc., dar aproape generalizate în Moldova, având ca bază nume de botez/prenume: *Lăscani* – BC (<*Lascu*) a.1500, *Petricani* (<*Petrică*) a. 1501, *Onicicani* (<, a lui *Onicică*) a.1501, *Iacobeni* – IS (<*Iacob*) a. 1502, *Rădeni* – BC (<*Radu*) a.1502, *Hrișcani* (*Grișcani*) – SV (<*Grișca* (*Hrișca*)) a. 1519, sau supranume: *Marcovicani* – VS (<*Marcovici*) a. 1502, *Cordăreni* – SV (<*Cordaru*<*coardă*) a.1517, *Bârgăoani* – NT (< Petru *Bârgău*) a. 1520, *Grăpeni* – GL (<*Grapă*) a. 1522 etc. În unele cazuri, supranumele colectiv devenit nume de sat reprezintă forma de plural a unui supranume personal derivat cu sufixele locale: *-ean(ul)/ -an(ul)*: (Țara Românească) *Neagreni* (*Negreni*) – OT (<*Negreanu* – OT) a.1519; (Moldova) *Vicșani* – SV (<*Vicșan*) a.1503 etc. De altfel, în absența atestării numelui personal de la baza derivatului, sunt posibile ambele variante ale interpretării etimologice (derivat toponimic colectiv cu sufixele: *-eni/-eani /-ani*, sau pluralul unui derivat antroponimic cu sufixele: *-ean(ul) / -an(ul)*).

De asemenea, sufixul *-inți*, de origine neoslavă (Iordan 1963: 428-431), formează supranume colective de la baze antroponimice care au devenit nume de sate, rar în Țara Românească: *Ivinți* – MH (<*Ivul*) a.1509, moderat în Moldova: *Gădinți* (<*Gâdea*) a.1500, *Cervacinți* – BT (<*Cervac*) a.1503, *Ceaplinți* – IS (<*Ceaplea*) a.1527, *Jerdinți* – IS (<*Jerdea*) a. 1586 etc. Derivatele oiconimice de acest tip nu au fost înregistrate în Transilvania.

2.2. Al doilea model denominativ (*modelul detoponimic*) în oiconimia medievală românească este cel al numelor de sat provenite din toponime de alt tip (oiconime, hidronime, oronime etc.). Ca și numele deantroponimice, oiconimele detoponimice reprezintă fie toponime cu formă de plural de la un supranume colectiv derivat cu sufixe locale (de identificare a obârșiei persoanelor dintr-un grup sau de localizare a grupului): *-ani, -eani, -eni, -ari, -inți*.

În primul caz, denomiția oiconimică preia un toponim preexistent, de obicei numele unei ape sau a unei forme de relief (munte, deal), în vecinătatea cărora este așezat satul: Numele de sate cu formă de plural, derivate cu sufixele locale, atestate în Țara Românească, alcătuiesc o serie formală relativ numeroasă în inventarul general al oiconimelor, dar mai redusă decât cea a numelor de sate derivate cu sufixul *-ești*. În documentele muntenești din primul sfert al secolului al XVI-lea au fost înregistrate un număr de 92 de derivate locale, reprezentând 50% din totalul derivatelor cu sufixul *-ești*,

respectiv, 19,20% din suma oiconimelor.

Supranumele colective care dau numele satului, derivate cu sufixe locale, au baze toponimice (oiconimice, hidronimice, oronimice etc.), care indică, în general:

- satul de baștină al locuitorilor: (Țara Românească) *Brădățeani* – VL (<*Brădet* – AG, sat) a.1505, *Gruiani* – Ag (<*Gruitul* – AG, sat) a.1505, *Plopeani* – PH (<*Plopu* – PH sat) a.1510, *Merișani* (*Merișeni*) – AG (<*Meriș* – AG sat) a.1515, *Priboeni* – DB (<*Priboiul* – DB sat) a.1515, *Priseceani* – OT (<*Priseaca* – OT sat a.1514) a.1519 etc.; (Moldova) *Băimaceani* – BT (<(<*Băimac* sat – BC) a. 1532, *Chiliani* – VS (<*Chilia*, sat – VS) a. 1529 etc. (Gonța 1990); (Transilvania) *Ileni* – BV (<*Ilia* sat – HD) (*Ilyen*, *Illyeny*) a. 1511, *Petrleni* – BH (<*Petrla*) (*Petrlen*) a.1588 etc.

- reperele topice (apă, deal, vale etc.) (Țara Românească) *Topoloveni* – AG (<*Topolog* < *Topolov* – AG, pârâu) a.1501, *Lotreani* – VL (<*Lotru* – VL, râu) a.1505, *Milcoveni* – IF (< *Milcov*, pârâu) a.1512, *Peștișani* – GJ (<*Peștiș*, pârâu) a.1525 etc.; *Băbeani* – VL (<*Babele* – VL munte a.1520) a.1502 etc.; (Moldova) *Bahluiani* – IS (<*Bahlui*, pârâu) a.1579, *Curmezișani* – GL (<*Curmeziș* deal) a.1548 etc.

Numele de sate formate cu sufixe locale prezintă variante fonetice rezultate din diftongarea sufixului: *-eani/-eni*, uneori coexistente, alteori succesive, varianta *-eani* fiind mai veche. Numele au suferit, de asemenea unele alterări ale corpului fonetic, care fac de nerecunoscut, sub aspect motivațional, varianta inițială: (Țara Românească) *Groșani* (*Gropșani*) – OT a.<1519-1520> etc.; (Moldova) *Idești* (*Ildești*) – GL a.1529; (Transilvania) *Cacuceni* (*Kakachien*) – BH (<*Cacuciu* sat – BH) a.1588 etc.

2.3. În cel de la treilea model denominativ al oiconimiei socio-umane se încadrează numele de sate cu proveniență lexicală, reprezentând supranume colective desemnând nume de locuitori, ca derivate lexicale cu sufixele locale *-ani*, *-eani*, *-eni*, atașate unor baze entopice (*deal*, *vale*, *pârâu*, etc.). În lipsa unor informații privitoare la istoria satului, proveniența acestor oiconime este ambiguă, datorită posibilității ca derivatul să aibă o bază toponimică delexicală: (Țara Românească) *Văleani* – VL (<*văleni* <*vale/ Valea*) a.1505, *Deleani* – OT (<*deleni* <*deal/ Dealu*) a.1517 etc.; (Moldova) *Dumbrăveni* – VS (<*dumbrăveni*<*dumbravă/ Dumbrava*) a. 1546, *Ezăreni* – IS (<*iezereni*<*iazuri/ Iazuri*) etc.; (Transilvania) *Pădureni* (*Padurany*) – TM (<*pădureni* < *pădure / Pădurea*) a.1514-1516 etc.

De asemenea, sufixul *-ari*, cu valoare colectivă și locală, derivă oiconime delexicale, desemnând locuitorii, fie după locul de așezare a satului, fie după numele satului: *Gruari* – GJ (< *gruari* < *grui / Gruiu*) a.1519, *Poienari* – GJ (< *poienari* < *poiană/ Poiana*); (Moldova) *Bahnari(i)* – VS (<*bahnari*<*bahnă / Bahna*) a.1546.

3. În secolul al XVI-lea, se înregistrează numeroase nume de sate care aparțin celei de a doua componente a inventarului oiconimic românesc: *denumirile topografice* care, prin motivația lor, sunt: a) descriptive ale geografiei satului (vatra satului, moșia), ale formelor de relief etc.; b) orientative privitoare la poziția satului.

3.1. Denumirile topografice descriptive ale satelor sunt de tip delexical,

provenite de la nume comune din vocabularul limbii române. Numele comune pot fi etimoane directe ale oiconimelor sau etimoane indirecte în cazul atribuirii lor unor toponime devenite oiconime. Seria denumirilor topografice descriptive este destul de numeroasă, în toate provinciile istorice. La începutul secolului al XVI-lea, în Țara Românească se înregistrează un număr de 89 de oiconime delexicale, reprezentând 18,16 % din totalul numelor de sate înregistrate. Numele comune care au devenit nume de sate aparțin unor câmpuri lexico-semantice corespunzătoare descrierii locului:

- termenii geografici (entopici): (Țara Românească) *Prislopul* – AG (<<*prislop* „pas de munte, trecătoare, poiana, luminiiș”) a.<1511>, *Crivina* – VL (<*crivină* „grind, zăvoi”) a. 1520, *Sohodol* – GJ (<*sohodol* „vale seacă în regiuni calcaroase”) a.1524, *Ploștina* – MH (<*ploștină* „teren umed și mocirlos, mlaștină”) a.1534, *Zăvalul* – DJ (<*zăval* „, albie, gârlă, viroagă”) a.1530 etc.; (Moldova) *Bahna* – IS (< rom. *bahnă* „loc mlăștinos, smârc”) a. 1503, *Muncelul* – NT (<*muncel* „colină”) a.1519; (Transilvania) *Deal (Dal)* – HD a. 1509, *Pârâu* – BV (*Pereu*) a.1527, *Peștera* – HD (*Pesthere*) a.1534, *Obreja* – CS (<*obrejă, obreje* „loc pe malul unui râu, dâmb”) (*Obrez*) a.1547, *Poiana (Polyan, Poyan)* – CJ a. 1576, *Măgura* – BH (*Magura*) a.1590 etc. Preluarea termenilor entopici în inventarul numelor de sate se face, de obicei, în forme de singular, articulate cu articol hotărât, care marchează funcția de individualizare specifică numelor proprii, constituind un tipar denominativ stabil. Formele de plural ale termenilor entopici se fixează mai rar ca denumiri de sate: *Poieni* – GJ a.1521, *Izvoară* – OT a.1533, *Lacure* – BZ a. 1534, *Smârci* – PH (<*smârc* „loc mocirlos”) a. 1526 etc.

- termenii privitori la natura solului: (Țara Românească) *Piatra* – MH a. 1505, *Năsipul* – GJ a. 1534 etc.; (Transilvania) *Ștei* – BH (<*ștei* „colț de stâncă”) a. 1580 etc.;

- termenii botanici: (Țara Românească) *Alun* – VL a.1502, *Părul* – DJ a. 1503, etc.; (Moldova) *Cerul* – VS a. (<*cer* „stejar”) a.1567, *Mesteacăn (Măstacăn)* – BC a.1519 etc.; (Transilvania) *Brad* – HD (*Brad*) a.1585, *Cireașa (Cserese)* – CS a.1580 etc.

- termenii zoologici: (Moldova) *Huhurezu (Huhurești)* – SV a. 1508, *Buhaiu* – BT (<*buhai* „taur”) a. 1515, *Cătușa (Catușa)* – GL (<*cătușă* „pisică”) a.1519; (Transilvania) *Brebu* – CS (<*breb* „castor”) a.1577, *Corbi (Korbi)* – BV a.1589 etc.

- termenii calificativi privitori la însușirile unui loc (adjective substantivizate): (Țara Românească) *Turburea* – VL 1a.1505, *Geamăna* – AG a.1519, *Verdea* – VL a.1526 etc.; (Moldova) *Frumoasa* – BC a.1585 etc.; (Transilvania) *Secătura* – BH (*Zsakatura*) a.1546 etc.

- termenii relativi la locul de desfășurare a unei ocupații sau activități umane: (Țara Românească) *Priseaca* – OT (<*prisacă* „loc de creștere a albinelor, stupină”) a.1514, *Straja* – VL (<*strajă* „loc de pază, post de veghe”) a.1514, *Ruda* – VL (<*rudă* „mină”) a.1523, *Nedeia* – DJ (<*nedeie* „petrecere câmpenească”) a.1530 etc.; (Transilvania) *Prisaca (Priszaka, Preszaka)* a. 1561, *Curtea (Kurtha)* – TM a.1597 etc.

- termenii casnici: (Țara Românească) *Știubeiul* – MH (<*știubei* „stup”) a.1508, *Spatnița* – PH (<*spatniță* „piesă la războiul de țesut, spată, spătar”) a.1514. *Măciuca* –

VL a. 1531 etc., în forme de singular articulate hotărât, mai rar, de plural, articulate cu articol hotărât: *Zemnicele* – TL (*zâmnice*, „beci, pivniță, magazie”) a.1511 etc.; (Moldova) *Drugii* – VS (<*drug* „bară de fier sau de lemn, punct de țesătură” a. 1528, (Transilvania) *Cuptoare* (*Kuptor*) – CS a. 1509 etc.

- termeni muzicali: (Moldova) *Buciumi* – IS a. 1503; (Transilvania) *Bucium* – BH (*Bwchon*) a. 1508, *Bucium* – BV (*Butzom*) a.1556, (*Bucsum*) a. 1566 etc.

Din punctul de vedere al structurii denumirii, numele de sate provenite de la nume comune, atestate în toate provinciile românești, sunt predominant forme simple, dar sunt înregistrate și numeroase oiconime al căror etimon direct este o formă lexicală derivată cu sufixe de diferite tipuri: (Țara Românească) sufixe diminutive: *-el, -ea*: *Curpinel* – GJ (<*curpen* „tulpină, mlădiță a unei plante”) a.1501; *Cerățel* – GJ (<*cerăt* „loc cu ceri”) a.1526, *Copăcel* – VL a.1532 etc.; *-ior, -ioară* *Slătioara* (*Slătinoarele*) – VL (<*slatinoară* <*slatină* „izvor sărat, teren mlăștinos și sărat”) a.1508, *-ișor, -ișoară*: *Curtișoara* – OT (*curtișoară* <*curte* „reședință domnească sau boierească”) a.1502, *-iță*: *Poenița* – VL (*poieniță* <*poiană*) a.1514 etc.; sufixe colective: *-et*: *Frășinet(ul)* – VL a.1501, *Cornet* – AG a.1524, *-iș* *Aluniș* – OT a. 1529 etc.; sufixe adjectivale (calificative): *-os, -oasă*: *Aninoasa* – DB a.1504, *Pietroasa* – BZ a.1519 etc.; (Transilvania) sufixe diminutive: *-el, -ea*: *Făgețel* – HD (*Fazechel*) a.1507, *Copăcel* (*Kopachel*) – BH a.1508 etc., *-iță*: *Poenița* – SJ (*Poynycza*) a.1543; *-(i)șoară, (u)șoară*: *Morișoara* – HD a. 1520, *Furcșoara* – HD (*Fwrsora*) a.1518 etc.; sufixe colective: *-et*: *Făget* – TM (*Fagyath*) a.1548, *Brădet* – BH (*Bradeth*) a.1587, *-iș*: *Plopiș* – MM (*Plopis*) a. 1583; *-iște*: *Gîrliște* – CS (*Gerlystye, Gerlijsthe*) a. 1535, *Comoriște* (*Komoristie*) – CS a.1597 etc.

În raport cu numărul oiconimelor delexicale simple, numele de sate exprimate prin structuri compuse este destul de redus la începutul secolului al XVI-lea: 16 denumiri reprezentând 0,29%. Oiconimele compuse sunt sintagme nominale, constituite, de obicei, dintr-un termen geografic (entopic): *câmp, deal, obârșie, poiană, vale* etc. și determinanți de diferite tipuri, adjectivali (calificativi): *Nedeia Mare, Nedeia Mică* - DJ a.1543 etc.; nominali genitivi: *Padina Pietrei* (*Padina*) a.1502, *Valea Călugărilor* – PH a.1526-1527, *Recica Dabului* (*Recica lui Dabul*) – DJ a. 1533, *Vârful Vladului* (*Vârful lui Vlad*) – MH a.1510, *Obârșia Deșului* – GJ a.1520, *Gura Ialomiței* – IL a. 1534 etc.; d) determinanți prepoziționali: *Corbii de Piatră* – AG a.1505 etc.

3.2. Alături de numele de sate descriptive, modelul oiconimelor orientative, atestat în secolul al XV-lea, continuă în secolul al XVI-lea cu aceleași tipuri de denumiri:

- nume de sate provenite de la nume comune, simple sau derivate, al căror semantism dă indicații asupra poziției așezării: (Țara Românească) *Mărgineni* – PH a. 1510, 1538, *Margini* – PH a. 1548 etc., (Moldova) *Mijloceni* – BC a.1548 etc.

- nume de sate compuse, alcătuite dintr-o sintagmă nominală structurată în jurul unui oiconim, ca centru, urmat de determinanți prepoziționali: care situează oiconimul față de un reper local (sat, apă, deal etc.): *Câmpineanii de la Dâmb* – PH a.1510, *Rusii de la Vedea* – (*Rușii ot Vedea*) – TL a. 1526 etc. sau adverbiali (*de jos /de mijloc/ de sus*

de jos /de mijloc/ de sus, care diversifică două sate cu același nume prin poziționare reciprocă: *Peștișanii de Jos* – GJ a.1515, *Peștișanii de Sus* – GJ a.1525, *Ceplea de Sus* – GJ a.1529 etc.

Prezentarea diferitelor structuri ale denotației oiconimice, precum și a unor modele formale sistematice arată că oiconimia românească medievală (secolul al XVI-lea) este un subsistem onomastic unitar, cu trăsături funcționale și formale comune, cu repertoriu similar în Țara Românească, Moldova și Transilvania. Diferențele sunt doar de ordin cantitativ și de frecvență a numelor în repertoriul fiecărei arii, explicabile, obiectiv, prin condiții istorico-culturale distincte și, subiectiv, prin preferințe denominative diverse.

Modelele oiconimice înregistrate în secolul al XVI-lea se situează în continuitatea tipologică a secolelor anterioare, confirmată de sistematizările formale ale numelor de localități actuale, ceea ce contribuie la stabilitatea tradiției denominative în acest domeniu. În această perioadă, denotația toponimică se consolidează prin răspândirea unor tiparelor formale, prin reiterarea unor forme specifice. Schimbările în repertoriul de forme oiconimice se încadrează în modelele deja fixate, reprezentative pentru specificul românesc al denotației de acest tip.

BIBLIOGRAFIE

- DocÎns=Chivu, Gh., Georgescu, Magdalena, Ioniță, Magdalena, Mareș Al., Roman-Moraru, Alexandra (ed.), *Documente și însemnări românești din secolul al XV-lea*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1979.
- DRHA=*Documenta Romaniae Historica*, seria A, *Moldova*, vol. III (1487-1504), București, Editura Academiei Române, 1980.
- DRHB=*Documenta Romaniae Historica*, seria B, *Țara Românească*, vol. II (1501-1525), 1972, vol. III (1526-1535), 1975, vol. IV (1536-1550), 1981, vol. V (1551-1565), 1983, vol. VI (1566-1570), 1985, vol. VII (1571-1575), 1988, vol. VIII (1576-1580), 1996, vol. XI (1593-1600), București, Editura Academiei Române.
- Gonța, Alexandru, I., *Documente privind istoria României. A.Moldova (veacurile XIV-XVII (1384-1625). Indicele numelor de locuri*, București, Editura Academiei Române, 1990.
- Iordan, Iorgu, *Toponimia românească*, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1963.
- Suciu, Coriolan, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol.I-II, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967.
- Toma, Ion, *Despre clasificarea numelor de locuri*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, Iași, XXIX, 1983-1984, p. 321–335.
- Tomescu, Domnița, *Onomastică*, în Sala, Marius, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, *Istoria limbii române*, I, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2018, p. 670-725, 867-881.